Úzus a norma v redigovaných vs. neredigovaných textech: Na příkladu skloňování japonských jmen zakončených na *-u*[1]

Markéta CEHÁKOVÁ | Ústav českého jazyka a teorie komunikace FF UK

Language use and norms in edited vs. unedited texts: The case of the inflection of Japanese names ending with *-u*

The inflection of Japanese names such as *Masaharu* or Čikamacu might prove difficult for some Czech speakers. Grammars of Czech state that Japanese masculine personal names ending with *-u* should belong to the "pán" declension paradigm and that the final *-u* should be preserved in all cases. Using the data from the corpus SYN v7 and a corpus of websites focusing on Japanese comics and cartoons, the presented paper draws a comparison between the usage represented by published written texts, and by texts unaffected by editorial adjustments and produced by speakers who are active users of the names in question. The data from SYN v7 shows a strong preference for preserving the final *-u* (in accordance with the codification), while the data from websites displays the opposite tendency.

Key words: codification, corpus, declension, Japanese names, linguistic norm, morphological adaptation, personal names, usage

Klíčová slova: japonská jména, jazyková norma, kodifikace, korpus, morfologická adaptace, osobní jména, skloňování, úzus

1 Úvod

Skloňování japonských mužských osobních jmen[2] zakončených ve výslovnosti i v písmu na samohlásku *-u* (např. *Masaharu*, *Čikamacu*) může pro řadu uživatelů češtiny představovat nesnadný úkol. Dokladem toho budiž fakt, že jejich podoby v úzu jsou značně rozkolísané. Nejistota v tvoření tvarů pravděpodobně vyplývá z příčin jazykových i mimojazykových. Na jedné straně stojí fakt, že se tato skupina jmen nedá s ohledem na zakončení automaticky přiřadit k žádnému existujícímu paradigmatu češtiny (a jejich skloňování je tudíž záležitostí do jisté míry neintuitivní), na straně druhé poměrně nízká míra kulturního kontaktu obou zemí, která dále

[1] Text je přepracovanou verzí seminární práce vzniklé v semináři teorie jazykové kultury na ÚČJTK FF UK.

[2] Japonská jména mají dvoučlennou strukturu. Na první pozici stojí příjmení, za nímž následuje rodné jméno. Pro oslovování je zpravidla voleno příjmení, doprovázené zdvořilostním sufixem. Osobním jménem se v tomto textu míní rodné jméno i příjmení.

souvisí s nízkou frekvencí výskytu této skupiny jmen v českojazyčných textech,[3] nízkou mírou „vystavení“ uživatelů danému jevu, a tudíž nižší úrovní jeho adaptace v jazykovém systému.

Přesto existují komunity s užším vztahem k japonské kultuře, kde jsou jména zakončená na *-u* užívána výrazně častěji než v případě běžně produkovaných a recipovaných českých textů, což se projevuje i na způsobu, jakým je s těmito jmény nakládáno. Jazykový projev této skupiny uživatelů mohou dobře reprezentovat například texty zveřejněné na webech věnovaných japonským animovaným filmům a komiksům.

Abychom poznali realitu užívání zkoumaného jevu, shrneme nejprve kodifikační doporučení (oddíl 2) a poté porovnáme dostupné informace o úzu ze dvou různých zdrojů – ČNK (pododdíl 3.1) a webů (pododdíl 3.2). Na základě dat o úzu se následně pokusíme odvodit možnou podobu skupinové normy v komunitách, kde jsou jména zakončená na *-u* užívána častěji, a postihnout její vztah ke spisovné normě a kodifikaci (oddíl 4).

2 Kodifikace

Internetová jazyková příručka (IJP) k problematice skloňování orientálních jmen zakončených v písmu i výslovnosti na *-u* uvádí následující:

> Pokud jsou jména tohoto typu zakončena na [u], skloňujeme je podle vzoru „pán“ a koncovky přidáváme za celé jméno, přičemž 5. p. zůstává stejný jako 1. p. (*Dočekau*, *Mobutu*, *Višnu*, *Landau*, *Pithou* [pitu], *Pompidou* [pompidu] – 2. p. *Dočekaua*, *Mobutua*, *Višnua*, *Landaua*, *Pithoua*, *Pompidoua*). […] U orientálních jmen se připojují koncovky vzoru „pán“ až za celé jméno a 5. p. zůstává stejný jako 1. p. (japonské jméno *Čikamacu*, čínské jméno *Chou* – 2. p. *Čikamacua*, *Choua*). Mají-li tato jména více částí, skloňujeme až poslední část jména nebo první a zároveň poslední (čínské jméno *Tu Fu*, vietnamské jméno *Nguyen-Du* – 2. p. *Tu Fua*, *Nguyen-Dua* – 5. p. *Tu Fu*, *Nguyene-Du* či *Nguyen-Du*).

Na rozdíl od domácích jmen zakončených na *-ou* (*Hrejsemnou*), albánských a novořeckých jmen, v nichž koncovému *-u* předchází samohláska (*Papandreu*), a jmen rumunského původu (*Ceaușescu*), u nichž je dle kodifikace nutné koncové *-u*/*-ou* v nepřímých pádech vypustit (*Hrejsemna*, *Papandrea*, *Ceaușesca*/*Ceaușeska*), je tedy koncové *-u* v případě jmen japonských naopak doporučeno ve všech pádech zachovat.

Podobně problematiku shrnují i další příručky, v průběhu let nedochází k výraznějším změnám. MČ2 (s. 361) ke jménům zakončeným na *-u* uvádí: „Skloňují se podle vz. ‚pán‘. Většina z nich má tvarotvorný základ roven Nsg.“ U rumunských a řeckých jmen je *-u* opět nutné odsunout. PMČ (s. 272) říká: „U jiných jmen evrop-

[3] Text je zde chápán obecně jako jazykový projev psaného i mluveného charakteru.

ského i neevropského původu se vyslovovaný koncový vokál ponechává a koncovka [vzoru ‚pán'; MC] se kvůli zachování základního tvaru nominativního připojuje k celému slovu. Např. *Oguwu – Oguwua*, *marabu – marabua*, podobně i *emu*, *kakadu*, *zebu*. Jmen tohoto typu se však často užívá jako nesklonných." Podobně i ČŘJ (s. 199) uvádí: „Od domácích vzorů se dále odchylují přejatá jména končící v nominativu na samohlásky *-u*, *-ú*, *-i*, *-í*, *-y*, poněvadž se tímto základním tvarem nemohou zařadit do českých paradigmat. V jednotlivých pádech se k základnímu tvaru připojují koncovky substantivní nebo zájmenné. Jsou to maskulina životná: na *-u*, *-ú* – vz. *pán*: *kakadu*, 2. p. *kakadu-a*, 3., 6. p. *kakadu-ovi*, č. mn. *kakadu-ové*, 4., 7. p. *kakadu-y*, 6. p. *kakadu-ech*, pod. i *marabu*, *nandu*, *Néhrú*, 2. p. *Néhrúa*." Neliší se ani MSČ (s. 161): „Některá jména zakončená samohláskou, např. *guru*, *Pompidou*, *Richelieu*, *Rousseau*, nebo dvojhláskou, např. *Joe* [džou], se skloňují podle vzoru had: *guru-Ø* – G/Asg. *guru-a*, analogicky *Joea*, *Rousseaua* atd. Jméno *guru* někdy zůstává nesklonné."

V publikaci Naše a cizí příjmení v současné češtině doporučuje Miloslava Knappová (2002, s. 71) rovněž skloňovat taková jména s koncovkami vzoru „pán", přičemž „[p]ředchází-li koncovému *-u* souhláska nebo samohláska *-a* (tj. zakončení *-au*), tvarotvorný základ je roven plné podobě mužského příjmení, event. lze u rumunských příjmení zakončených na *-eanu* koncové *-u* při skloňování a přechylování odsunout". Dále dodává, že „[p]ři začleňování japonských osobních jmen do českých textů (publicistických, novinářských ap.) je vzhledem k jejich dvojčlennosti a samohláskovému zakončení víceslabičného jména i příjmení vhodné skloňovat jak jméno, tak i příjmení" (ibid., s. 143).

3 Úzus

Přestože se příručky v řešení zkoumaného jevu shodují, situace v úzu není tak jednoznačná. Vyskytují se jak varianty s koncovým *-u*, tak varianty bez něj. Poměrně často jsou jména užívána i jako nesklonná.

Jak již bylo zmíněno, japonská osobní jména s daným zakončením tvoří spíše periferní oblast českého lexikonu. Z tohoto důvodu je poměrně obtížné získat dostatečné množství dat pro analýzu pojednávané problematiky. Uvedený typ jmen se v korpusech vyskytuje jen s velmi nízkou frekvencí. Texty obsažené v korpusech řady SYN navíc spadají do publicistiky, oborové literatury nebo beletrie, a lze u nich tedy předpokládat, že před publikací procházejí korekturou (a ta se zpravidla řídí kodifikací).

Rozhodla jsem se proto využít vedle korpusu řady SYN i data ze dvou českých webů věnovaných diskusi o japonském komiksu a animovaném filmu, která poskytují výrazně vyšší frekvence výskytu osobních jmen zkoumaného typu. Příspěvky zveřejněné na zmíněných webech mají navíc ve většině případů neformální povahu a nepodléhají žádným editorským zásahům. Texty na těchto webech však zároveň

pocházejí od specifické skupiny uživatelů – vzhledem k žánru prodiskutovávaných děl (akční, dobrodružné příběhy) a zvolenému médiu (weby) lze očekávat specifickou věkovou skladbu diskutujících (zejména vysoké zastoupení náctiletých a mladých dospělých). Uživatelé zkoumané lexikum zároveň aktivně užívají, což se (jak bude dále patrné) projevuje v jejich jazykovém chování. Závěry vytvořené na základě dat z uvedených webů proto nelze přímočaře vztahovat k ostatním uživatelům jazyka, kteří se jmény japonského původu nepřicházejí do kontaktu tak často. Jelikož se navíc jedná o texty neformální povahy, nelze na jejich základě činit závěry o možné podobě normy spisovného jazyka. Obě skupiny dat byly analyzovány odděleně.

3.1 Korpus SYN v7

K analýze byla použita data z korpusu SYN v7, jelikož nabídl v té době nejčetnější zastoupení osobních jmen zkoumaného typu.[4] I tak je ale získaný vzorek velmi malý. V korpusu byly vyhledány výskyty maskulinních propriálních lemmat zakončených na *-u*, která se kromě nominativu a vokativu vyskytují i v jiných pádech.[5] Z těch pak byla manuálně vybrána jména japonského původu. Data byla roztříděna a vzhledem k vyššímu výskytu chybných tagů byly znovu vyhledány již přímo jednotlivé tvary, u nichž se dala očekávat dvojí podoba (tj. tvary G/Asg., D/Lsg. a Isg.),[6] a to jak ve variantě s koncovým *-u*, tak bez něj. Zároveň byly pro srovnání vyhledány i případy, v nichž bylo jméno užito jako nesklonné. Takto bylo získáno celkem 12 japonských jmen (241 tokenů). Po vzoru citovaných příruček byla do vzorku zahrnuta rodná jména i příjmení bez rozdílu.

Rozložení variant ilustruje tabulka 1. V jednotlivých sloupcích je uvedena tokenová frekvence každé varianty a procentuální podíl dané varianty vzhledem k celkovému počtu výskytů jména[7] (započítány byly pouze výskyty v G/Asg., D/Lsg. a Isg., tedy ty, u nichž mohl být pozorován rozdíl v zachování koncového *-u*). S výjimkou příjmení *Ozu*, patřícího významnému japonskému režisérovi, mají všechna zbylá

---

[4] Korpus není reprezentativní, výrazně převažují publicistické texty. Vzhledem k povaze zkoumaného jevu to ale není příliš relevantní. Publicistické texty by převažovaly v každém případě, jelikož na jména tohoto typu je možné narazit zejména ve zprávách o významných japonských osobnostech. Problém korektur probíraný výše se týká korpusu SYN jako celku, tudíž ani v tomto případě nevyváženost dat výsledky příliš neovlivňuje. Kromě zmíněného korpusu byl prohledán výskyt zkoumaného jevu i v českojazyčné odnoži korpusu InterCorp v11 (výsledky byly velmi podobné korpusu SYN, nebyl proto do finální analýzy zařazen) a korpusu ORAL v1 (který však, dle očekávání, sledovaná jména vůbec neobsahuje).

[5] Dotazy byly zadány v následující podobě (se změnou v počátečním písmenu lemmatu): [(lemma="A.*u")&(tag="N.MS.*")&(tag!="N.MS1.*")&(tag!="N.MS5.*")].

[6] Plurálové tvary nebyly vzhledem k povaze zkoumaného jevu zařazeny.

[7] Čísla jsou zaokrouhlena na celé jednotky, součty tedy nemusejí ve všech případech dávat 100.

jména velmi nízkou četnost výskytu, je tudíž nutné vzít v potaz, že soubor dat nemá příliš velkou výpovědní hodnotu.

Příjmení *Ozu* a *Čikamacu* se vyskytovala samostatně nebo ve spojení s rodným jménem, ve spojení s příjmením nebo samostatně se vyskytovala i rodná jména *Iejasu*, *Masaharu*, *Susumu*, *Masanobu* a *Harunobu*, rodná jména *Džimmu*, *Šótoku*, *Šaraku*, *Nintoku* a *Motonobu* se vyskytovala pouze samostatně.

	zachované *-u*		**nezachované *-u***		**nesklonné**		**celkem**
	tokenů	**%**	**tokenů**	**%**	**tokenů**	**%**	
Ozu	109	84	1	1	19	15	**129**
Iejasu	13	50	0	0	13	50	**26**
Masaharu	4	15	2	8	20	77	**26**
Susumu	5	29	2	12	10	59	**17**
Džimmu	7	58	1	8	4	33	**12**
Šótoku	9	90	0	0	1	10	**10**
Šaraku	5	83	0	0	1	17	**6**
Čikamacu	4	80	0	0	1	20	**5**
Nintoku	3	75	0	0	1	25	**4**
Masanobu	2	67	1	33	0	0	**3**
Harunobu	1	50	1	50	0	0	**2**
Motonobu	1	100	0	0	0	0	**1**
celkem	**163**	**68**	**8**	**3**	**70**	**29**	**241**

Tabulka 1: Varianty skloňování osobních jmen zakončených na *-u* v G/Asg., D/Lsg. a Isg. v korpusu SYN v7.

Z tabulky je patrné, že podoby s koncovým *-u* silně převažují nad podobami bez něj (s výjimkou jmen *Masaharu* a *Susumu*, u nichž je vzájemný rozdíl menší a většina dokladů je navíc nesklonná, a jména *Harunobu* s pouhými dvěma výskyty, rovnoměrně rozloženými mezi zkoumané varianty). Bohužel není možné ověřit, do jaké míry tu hrály roli výše zmiňované editorské zásahy či autokorekce autorů s ohledem na kodifikaci.

Téměř třetinu výskytů tvoří nesklonné podoby jmen. Ty lze rozdělit do několika podskupin: nevyskloňované jméno/příjmení stojí vedle vyskloňovaného příjmení/jména[8] (typ „film (režiséra) *Jasudžiro Ozua*“), nevyskloňované jméno nebo příjmení (případně jejich kombinace) stojí vedle vyskloňovaného apelativa jako nominativ jmenovací (typ „film režiséra *Jasudžiro Ozu*“), jméno je nevyskloňováno a stojí samostatně (typ „film *(Jasudžiro) Ozu*“). Počet výskytů jednotlivých typů uvádí tabulka 2.

[8] Tento případ je jako jediný v souladu s kodifikací.

Vyskloňovaná varianta jména zřetelně převažuje nad variantou nevyskloňovanou. Převahu si vyskloňované varianty uchovávají i ve víceslovných jménech, kde mají uživatelé možnost ponechat za určitých okolností jméno ve tvaru nominativu[9] (140 případů, v nichž byly vyskloňovány obě části jména, oproti 50 případům, v nichž byla část zakončená na *-u* ponechána nesklonná). Dá se tedy předpokládat, že struktura jména není ve větší části případů pro uživatele natolik neprůhledná, aby jej raději ponechávali v nesklonné podobě, přestože mají takovou možnost. Zároveň se však objevuje i 19 případů, v nichž je jméno užito jako nesklonné a gramatické kategorie vyjadřuje pouze sousedící apelativum (např. *Svatyně Mijazaki je zasvěcena legendárnímu prvnímu císaři* ***Džimmu***), a jedno nesklonné užití bez apelativa (*Evropští historici si možná vzpomenou na* ***Tokugawa Iejasu***).[10]

typ „film *Ozua*“	31
typ „film (režiséra) *Jasudžira Ozua*“	140
typ „film (režiséra) *Jasudžira Ozu*“	50
typ „film režiséra **Jasudžiro Ozu*“	19
typ „film *(*Jasudžiro*) *Ozu*“	1

Tabulka 2: Typy nesklonného užití jmen zakončených na *-u* v korpusu SYN v7.

Rozložení variant v jednotlivých typech dokumentů uvádí tabulka 3.

	zachované *-u*		**nezachované *-u***		**nesklonné**		**celkem**
	tokenů	**%**	**tokenů**	**%**	**tokenů**	**%**	
publicistika	100	65	3	2	51	33	**154**
beletrie	39	83	3	6	5	11	**47**
odborná literatura	17	77	1	5	4	18	**22**
populárně-naučná lit.	7	39	1	6	10	56	**18**

Tabulka 3: Varianty skloňování jmen zakončených na *-u* v korpusu SYN v7 dle typu dokumentu.

Zpravidla převládají varianty s koncovým *-u*, u beletrie je však nutné dodat, že 37 dokladů pochází z jedné publikace (Muriel Barbery – S elegancí ježka), tudíž je zde poměr obou zkoumaných podob (s *-u*, bez *-u*) de facto 1 : 1. V populárně-naučné literatuře pak mírně převládají nesklonná užití jmen.

[9] Poslední část jména by sice dle kodifikace měla být vyskloňována za všech okolností, uživatel má však v tomto případě na výběr, zda zachová původní pořadí jmen (a na poslední pozici tak bude stát jméno rodné), nebo pořadí přizpůsobí zvyklostem češtiny (a na poslední pozici pak bude stát příjmení).

[10] Tyto doklady svědčí přinejmenším o tom, že ne všechny korpusové doklady jsou v souladu s kodifikací.

3.2 Weby Konoha.cz a Mugiwara.cz

Druhá část dat byla získána z diskusního fóra webových stránek Konoha.cz a Mugiwara.cz, věnovaných japonským komiksům Naruto a One Piece. Stránky fungují od roku 2008 (Konoha.cz) a 2013 (Mugiwara.cz) a za dobu jejich existence je navštívily řádově tisíce uživatelů. Za pomoci nástroje Sketch Engine z nich byl vytvořen korpus o celkové velikosti přibližně 3,7 milionu tokenů (z toho 2,7 mil. tvořila data z webu Konoha.cz).

Za účelem získání vyšších frekvencí výskytu byla v tomto případě použita přímo jména fiktivních postav vystupujících ve zmíněných příbězích. Jména těchto fiktivních entit se neshodují s tradičními japonskými rodnými jmény, pro uživatele češtiny je však rozdíl pravděpodobně nezaznamenatelný (struktura slov se nijak významně neliší). Sestavený korpus byl prohledán i pro výskyt jmen z oddílu 3.1 (stejně jako ČNK pro výskyt jmen uvedených v tomto oddílu), ale vzájemné překrytí bylo nulové.[11]

Získaná jména byla roztříděna stejným způsobem jako v oddílu 3.1, ručně byly vyřazeny duplicitní doklady a doklady ve slovenštině. Takto zpracovaná data představuje tabulka 4.[12]

	zachované *-u*		nezachované *-u*		nesklonné		celkem
	tokenů	%	tokenů	%	tokenů	%	
Orochimaru	3	0	299	85	52	15	**354**
Shikamaru	6	4	111	82	19	14	**136**
Zetsu	26	31	1	1	58	68	**85**
Akainu	2	3	57	90	4	7	**63**
Kakuzu	0	0	36	65	19	35	**55**
Konohamaru	13	24	31	56	11	20	**55**
Haku	23	47	8	16	18	37	**49**
Akamaru	1	3	32	84	5	13	**38**
Kizaru	4	11	31	86	1	3	**36**
Suigetsu	9	27	20	61	4	12	**33**
Sengoku	10	42	13	54	1	4	**24**
Kaku	19	90	2	10	0	0	**21**
celkem	**116**	**12**	**641**	**68**	**192**	**20**	**949**

Tabulka 4: Varianty skloňování jmen zakončených na *-u* na webech Konoha.cz a Mugiwara.cz.

[11] Z téhož důvodu bylo prohledáno i fórum webu Akihabara.cz, věnované japonské kultuře obecně, dokladů však bylo velmi málo a vždy v nesklonné podobě nebo ve tvaru nominativu či vokativu (*dokument o **Iejasu Tokugawovi**, pokud máte IQ nižší, než má **Shikamaru**, dík, **Haku**, narazí na tajuplného chlapce jménem **Haku**, Kizaru* jako součást seznamu jmen, *Sengoku* pouze ve významu ‚období válčících států').

[12] Jména jsou ponechána v anglické transkripci, jelikož se v této podobě na obou webech vyskytovala v naprosté většině případů (s českým přepisem se objevilo pouze jméno *Oročimaru*, a to pouze jednou).

Jednotlivé frekvence výskytu jsou v porovnání s korpusem SYN v7 výrazně vyšší. Zároveň se liší i rozložení variant – ve většině případů převažuje podoba bez koncového *-u*. Výjimku tvoří pouze jméno *Zetsu*, kde převládá nesklonná podoba (zde je nutno podotknout, že se jméno v naprosté většině případů vyskytovalo ve spojení s adjektivem *černý* a *bílý*, což mohlo snížit potřebu skloňování). Podoba se zachovaným *-u* pak převažuje u jmen *Kaku* a *Haku* (poměrně vysoké procentuální zastoupení této varianty se ale objevuje i u jmen *Zetsu* a *Sengoku* – jméno *Sengoku* je poměrně specifické tím, že zároveň označuje i japonskou historickou epochu, známou také pod názvem „období válčících států"; zbylá tři jména spojuje skutečnost, že jsou dvojslabičná). Podoba bez koncového *-u* výrazně převažuje u jmen *Orochimaru*, *Shikamaru*, *Akainu*, *Akamaru* a *Kizaru*, tedy tam, kde nominativ tvoří tři a více slabik a koncovému *-u* předchází tvrdá souhláska. U jmen *Konohamaru* a *Suigetsu* převažuje podoba bez *-u*, ale rozdíl není tak markantní. U jména *Kakuzu* sice zcela převažuje podoba bez *-u* nad podobou se zachovaným plným tvarem nominativu, ale zároveň je zde i velký podíl nesklonné varianty. Dohledatelné jsou navíc i doklady typu Isg. *Kakuzou*, v nichž jméno přejímá koncovky vzoru *předseda*,[13] které se u zbylých jmen vůbec neobjevují (z toho důvodu ani nebyly zahrnuty do přehledu).

Za povšimnutí stojí také fakt, že nízký procentuální podíl nesklonné podoby jména se zpravidla (s výjimkou jména *Sengoku* a *Suigetsu*) pojí s výraznou převahou jedné z vyskloňovaných podob nad druhou (tj. zachování *-u* u jména *Kaku* a jeho odtržení u jmen *Orochimaru*, *Shikamaru*, *Akainu*, *Akamaru* a *Kizaru*).[14]

Tabulka 5 ukazuje, že se tendence k vynechávání koncového *-u* objevuje i u tvarů individuálně posesivních adjektiv utvořených od zkoumané skupiny jmen (např. *Orochimarovy lsti*, nikoli *Orochimaruovy lsti*).

Vzhledem k tomu, že podoby užívané na webech mohou být ovlivněny způsobem skloňování jmen v českých překladech diskutovaných příběhů, je vhodné podívat se ve stručnosti i na to, jakým způsobem je se jmény zakončenými na *-u* nakládáno v nich.

Český překlad komiksu Naruto (alespoň podle anotací na stránkách nakladatele) striktně dodržuje tvary se zachovaným *-u*. Jelikož se ale uvedené příběhy mezi čes-

[13] Možná pod vlivem nesklonného užití, které se v určitých kontextech zakončením podobá Asg. českého jména *Honza* (tedy *Viděl někdo **Kakuzu**?* jako *Viděl někdo **Honzu**?*).

[14] U jména *Suigetsu* by mohl za malým rozdílem mezi oběma variantami stát střet dvou protichůdných tendencí. Jméno je víceslabičné, ale zároveň v něm koncovému *-u* předchází (ve výslovnosti) měkká souhláska, která je „nekompatibilní" s koncovkami tvrdého vzoru. Uživatelé se pak dělí do dvou táborů na základě toho, která z tendencí je upřednostněna. Na podrobnější prozkoumání problému je však získaný vzorek nedostačující. O specifičnosti jména *Sengoku* jsem se již zmiňovala, ale za vychýlením tendence by mohl stát i nízký počet výskytů (je tu reálná možnost, že doklady každé z variant pocházejí pouze od jednoho uživatele). Toto nebezpečí se samozřejmě vztahuje i k dalším zahrnutým jménům, bohužel se mu však vzhledem ke zvolenému tématu nedalo dost dobře vyhnout, předkládaná zjištění je tedy nutné přijímat opatrně.

	zachované *-u*		nezachované *-u*		celkem
	tokenů	%	tokenů	%	
Orochimaru	1	0,5	180	99,5	**181**
Shikamaru	0	0	56	100	**56**
Zetsu	8	80	2	20	**10**
Akainu	0	0	11	100	**11**
Kakuzu	0	0	20	100	**20**
Konohamaru	6	46	7	54	**13**
Haku	4	36	7	64	**11**
Akamaru	0	0	6	100	**6**
Kizaru	1	8	11	92	**12**
Suigetsu	0	0	3	100	**3**
Sengoku	1	50	1	50	**2**
Kaku	5	100	0	0	**5**
celkem	**26**	**8**	**304**	**92**	**330**

Tabulka 5: Varianty skloňování individuálně přivlastňovacích adjektiv utvořených od jmen zakončených na *-u* na webech Konoha.cz a Mugiwara.cz.

kými čtenáři šířily nejprve prostřednictvím amatérských překladů, dá se očekávat, že na způsob skloňování mají výrazný vliv i ony. Situaci v amatérských překladech by mohly dobře odrážet anotace jednotlivých dílů komiksu či seriálu uveřejněné na zkoumaných webech. Jak ukazuje tabulka 6, rozložení variant v těchto anotacích se velice podobá rozložení variant v příspěvcích na diskusním fóru.

	substantivum			posesivní adjektivum	
	zachované *-u*	nezachované *-u*	nesklonné	zachované *-u*	nezachované *-u*
Orochimaru	0	88	0	0	34
Shikamaru	1	34	1	1	13
Zetsu	17	0	7	0	2
Akainu	0	0	2	0	2
Kakuzu	0	15	1	0	5
Konohamaru	3	11	1	1	1
Haku	12	1	7	4	2
Akamaru	0	7	0	0	0
Kizaru	0	0	2	0	0
Suigetsu	2	11	1	0	1
Sengoku	0	0	0	0	1
Kaku	1	0	0	0	0

Tabulka 6: Varianty skloňování jmen zakončených na *-u* a od nich utvořených posesivních adjektiv v anotacích na webech Konoha.cz a Mugiwara.cz.

4 Norma

O jazykové normě[15] je vzhledem k její implicitní povaze v podstatě nemožné činit závěry pouze na základě analýzy nasbíraných dat. Zde máme navíc k dispozici pouze data z ČNK, a to ve velmi omezeném množství, a data od uživatelů se zvýšenou mírou kontaktu s propriálními výrazy japonského původu. Porovnání těchto typů dat však může rovněž přinést zajímavé informace.

Při pohledu na celková čísla u dat z ČNK je patrné, že v oficiálně publikovaných textech jsou upřednostňovány podoby se zachovaným koncovým *-u* před podobami bez něj (68 % všech výskytů oproti 3 %), a to téměř ve všech nalezených případech. (Výjimkou je pouze jméno *Harunobu*, ale vzhledem k jeho enormně nízké frekvenci výskytu nelze informaci považovat za spolehlivou.) Vyvstává zde však již dříve naznačená otázka, do jaké míry jsou získané doklady kodifikovaných variant výsledkem editorských zásahů.

U druhé skupiny dat je situace značně odlišná. V první řadě je frekvence výskytu jmen daného typu v analyzovaných textech mnohonásobně vyšší než v korpusu SYN v7 (949 tokenů z celkových 3,7 milionu – ve stejně velkém vzorku z korpusu SYN v7 by tomuto číslu odpovídalo přibližně 0,17 tokenu). Snižuje se počet výskytů nesklonných variant (20 %). Varianty bez koncového *-u* v celkovém součtu převládají nad variantami s ním (68 % všech výskytů oproti 12 %). U jmen *Zetsu*, *Haku* a *Kaku* však na rozdíl od zbytku převládají varianty se zachovaným *-u*. Pokud rozdělíme zkoumaná jména na dvojslabičná a víceslabičná (a ponecháme stranou nesklonná užití), vzájemné poměry obou variant se velmi výrazně vychýlí jedním nebo druhým směrem, jak ukazuje tabulka 7. Zdá se tedy, že je zde tendence ponechávat koncové *-u* v případě dvojslabičných slov, zatímco u slov s více slabikami koncové *-u* většinou odpadá.

	zachované *-u*		**nezachované *-u***		**celkem**
	tokenů	**%**	**tokenů**	**%**	
dvojslabičná	68	86	11	14	**79**
víceslabičná	48	7	630	92	**678**

Tabulka 7: Rozložení variant u dvojslabičných a víceslabičných slov.

Diskutující v jednotlivých vláknech se ve volbě variant poměrně shodují (zejména v případě frekventovaných jmen), a reagují-li na sebe, zpravidla se přiklánějí ke stejným formám, např.:

A: *Vždy ne, při souboji s* ***Kakuzem*** *neměl…*
B: […] *ale při souboji s* ***Kakuzem*** *RS neházel, jen ho držel.*

[15] Jazyková norma je zde chápána jako soubor vlastností, které jsou v dané skupině uživatelů přiřazovány jazykovým prostředkům a pravidlům jejich kombinací (viz Homoláč – Nebeská, 2000).

Objevují se však i případy, v nichž jeden uživatel volí jednu formu, zatímco v reakci se objevuje forma jiná, např.:

A: *Z **Kakuza** se stal pokusný králík na FRS…*
B: *Musím vyzdvihnout linku s **Kakuzu** a **Hidanem** a vše okolo…*
A: *Navíc s **Kakuzem** měli **Kakashi** a spol. takové potíže…*

Diskutující A v tomto případě konzistentně užívá vyskloňovanou variantu bez koncového *-u*, přestože diskutující B jméno užívá jako nesklonné. Je však možné narazit i na doklady, v nichž tentýž diskutující užívá ve svém projevu nezávisle na kontextu různé varianty, např. *hlavne kdyz nadava **suigetsuovi*** a o něco později *nemluvím o **Sasukem**, ale jak prudí **Suigetsa***… (z příkladu je patrné, že daný diskutující není příliš konzistentní ani v dalších aspektech svého projevu). Z distribuce variant v tabulkách 4 a 5 a z výše uvedených dokladů je zřejmé, že uživatelé ve většině případů preferují variantu bez koncového *-u*, její užívání však není zcela ustálené.

Tendence k vynechávání koncového *-u* může zároveň souviset i s vysoce neformální povahou zveřejňovaných textů, které se v mnoha případech neřídí spisovnou normou. Tvary bez *-u* se nicméně soustavně vyskytují i v příspěvcích, které jsou jinak psány s ohledem na kodifikaci, např.:

> ***Kakashi** byl schopen odolávat kombu **Hidan** a **Kakuzu** a zároveň ochraňovat ty tři. Dokázal přečíst **Kakuzovy** pečetě a jednou ho zabít. To není špatné! Přitom nepoužil MS. Kdyby použil MS, tak by dost možná dokázal **Kakuza** porazit sám, i když by ho to jistě taky silně poznamenalo.*

Na skutečnost, že diskutující nepovažují tvary bez koncového *-u* ve spisovném projevu za nenoremní (ať už se jedná o neznalost kodifikace, nebo její vědomé porušování a vyhovění jiné normě, přijímané diskutujícími na webu), poukazuje např. i komentář, jehož autor naopak odsuzuje užívání kodifikovaných tvarů v nově vydaném českém překladu komiksu Naruto:

> *A kvalita překladu? Strašná. Chápu, že je snaha to počeštit, aby tomu „nižší vrstvy" porozuměly, ale napsat splácaniny jako „**Orochimarouovi**", „**Shikamarua**", „**Cunade**" a další, je neskutečně iritující.*

Další diskutující pak namítá, že tvary se zachovaným *-u* „jsou v češtině správně" (v dalších příspěvcích bohužel nepoužívá uvedená jména v kontextech, z nichž by bylo patrné, zda se sám kodifikací řídí).

5 Závěr

Na základě provedené analýzy se zdá, že v oficiálně publikovaných textech, které jsou součástí ČNK, uživatelé upřednostňují podoby se zachovaným koncovým *-u*. Zároveň se zde však objevuje poměrně výrazná tendence k ponechání výrazu v nesklonné podobě. Výsledný stav může být odrazem jazykové normy, každý takový případ však může být i výsledkem editorského zásahu či autorova vědomého

vyhovění kodifikaci (sám tvary bez koncového *-u* nemusí považovat za nenoremní). Pokud připustíme, že je vyšší procento zastoupení nesklonných podob projevem nižší míry adaptace a s ní spojené nejistoty uživatelů ve skloňování, nabízí se i možnost, že někteří autoři upřednostňují kodifikovanou variantu právě z tohoto důvodu.

V textech pocházejících z webů věnovaných japonským komiksům je situace jiná. Jména s dvojslabičným nominativem mají tendenci si koncové *-u* zachovávat, zatímco u delších jmen při skloňování odpadá. Příčin může být několik. V první řadě se jména tohoto typu v textech objevují s mnohonásobně vyšší frekvencí, zároveň se vyskytuje i nižší podíl nesklonných variant. Dá se tedy předpokládat, že jsou dané výrazy pro uvedenou skupinu uživatelů zaužívanější.[16] Uživatelé jsou pak schopni snáze rekonstruovat tvary nominativu, a nepotřebují tudíž v ostatních pádech zachovávat koncové *-u*. Odtržení koncového *-u* zároveň v dané pozici brání vytváření pro (současnou) češtinu poměrně atypických spojení samohlásek jako *-ua-*, *-uo-*, *-ue-*, případně (ve tvaru Nsg. individuálně posesivního adjektiva) *-uů-*. Potřeba zachovat ve všech pádech plný tvar nominativu je pak pociťována pouze u těch jmen, u nichž by tvarotvorný základ po odtržení *-u* tvořila pouze jediná slabika (*Zetsu*, *Haku*, *Kaku*). Vzhledem k neformální povaze textů uživatelé zároveň necítí potřebu řídit se kodifikací, její roli však v tomto případě může zastávat způsob skloňování jmen zvolený v českém překladu příběhů, o nichž je vedena diskuse, nebo další materiály vztahující se k příběhům, které mohou diskutujícím sloužit jako vzor.

Na základě výše uvedených poznatků se tedy zdá, že tvary s vynechaným koncovým *-u* jsou pro uvedenou skupinu uživatelů v případě víceslabičných jmen noremní (pro některé z diskutujících i ve spisovném projevu), přestože jsou v rozporu s kodifikací. Otázku, do jaké míry se tato skutečnost vztahuje pouze k uvedené skupině uživatelů a do jaké míry by mohla reprezentovat obecnější stav, je však vzhledem k omezenosti zdrojů obtížné zodpovědět.

Rozdíl mezi daty z webů a daty z ČNK nicméně vede k několika otázkám, které by si zasloužily další zkoumání. Texty z webů nejsou redigované, zatímco texty z ČNK (alespoň v některých případech) velmi pravděpodobně ano. Může za odlišností obou typů dat stát právě přítomnost/absence redakčních úprav? Je tendence k zachovávání koncového *-u* v oficiálně publikovaných textech odrazem normy, nebo odrazem snahy vyhovět kodifikaci, která je vnímána jako závazná, přestože tvary bez koncového *-u* jinak nemusejí být ve spisovných textech považovány za nenoremní (jak nasvědčují data z webů)? Jinými slovy, odráží zde kodifikace podobu normy?

[16] O vyšší míře adaptace svědčí i existence lexikálních derivátů (např. výrazy *orochimarovský*, *Oro* nebo *Orouš*, odvozené od jména *Orochimaru*).

Dalším důležitým rozdílem je frekventovanost jmen v textech. Uživatelé na webech jsou se jmény obeznámeni do té míry, že jsou schopni rekonstruovat tvary nominativu i z variant bez zachovaného *-u*. Vyšší frekvence užívání vede zároveň i k vyšší míře adaptace (na niž poukazuje i existence lexikálních derivátů) a k vyšší jistotě ve skloňování. Data z ČNK nicméně ukazují, že v textech, které pravděpodobně nejsou produkovány uživateli jazyka se zájmem o japonskou kulturu, je frekvence těchto jmen velmi nízká. Zachovávání koncového *-u* proto může být nezbytné k tomu, aby jména plnila identifikační funkci ve všech pádech (na rozdíl od domácích jmen nebo některých jmen evropského původu, kde je koncové *-u* vypouštěno). Kombinace atypičnosti zakončení a nízké frekvence výskytu může vést i k situaci, ve které uživatelé neví, jakým způsobem jméno skloňovat (tomu by nasvědčovalo i vysoké procento nesklonných užití). Takové případy by jen podtrhovaly důležitost kodifikačních příruček, neboť právě ty uživatelům jazyka umožňují zorientovat se v atypických a méně frekventovaných jazykových jevech.

LITERATURA

ČŘJ: Čechová, Marie et al. (1996): *Čeština: Řeč a jazyk* [1. vydání]. Praha: ISV.

Homoláč, Jiří – Nebeská, Iva (2000): Příspěvek ke kritické analýze pojmu jazyková norma. *Slovo a slovesnost*, 61(2), s. 102–109.

IJP: Osobní jména mužská zakončená ve výslovnosti na [u], [ú], [ou], [au] (2008–2021). In: *Internetová jazyková příručka* [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR. Cit. 4. 9. 2019. <http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=325>.

Knappová, Miloslava (2002): *Naše a cizí příjmení v současné češtině*. Liberec: Tax Az Kort.

Konoha.cz – fórum [online] (2008–2021). Cit. 7. 9. 2019. <https://konoha.cz/forum>.

MČ2: Komárek, Miroslav – Kořenský, Jan – Petr, Jan – Veselková, Jarmila (eds.) (1986): *Mluvnice češtiny: 2, Tvarosloví*. Praha: Academia.

MSČ: Cvrček, Václav et al. (2010): *Mluvnice současné češtiny: 1, Jak se píše a jak se mluví* [vydání 1.]. Praha: Karolinum.

Mugiwara.cz – fórum [online] (2013–2021). Cit. 7. 9. 2019. <http://mugiwara.cz/forum>.

PMČ: Karlík, Petr – Nekula, Marek – Rusínová, Zdenka (1995): *Příruční mluvnice češtiny* [vydání 1.]. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Sketch Engine [online] (n. d.). Lexical Computing CZ, s. r. o. Cit. 7. 9. 2019. <https://www.sketchengine.eu>.

SYN v7: *Korpus SYN, verze 7 z 29. 11. 2018* [online] (2018). Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK. Cit. 22. 2. 2021. <http://www.korpus.cz>.

Ústav českého jazyka a teorie komunikace FF UK
náměstí Jana Palacha 1/2, 116 38 Praha 1
marcehakova@gmail.com